

การหันเหคดีเด็กและเยาวชนด้วยการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา

“การให้โอกาสที่มากกว่าการลงโทษ วิธีที่ประชาคมโลกให้การยอมรับ”

นางสาวณัฐฐานิษฐ์ ไชยศิริ นักสังคมสงเคราะห์ปฏิบัติการ

ในกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชนเมื่อเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดกฎหมายอาญาเจ้าหน้าที่ตำรวจจะเป็นผู้ดำเนินคดีและส่งตัวมายังผู้พิพากษาและคุมครองเด็กและเยาวชน พนักงานอัยการดำเนินการสั่งฟ้องคดี และศาลจะเป็นผู้พิจารณาพิพากษา ซึ่งการที่เด็กและเยาวชนต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเพื่อรับโทษทางอาญานั้น ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็น เรื่องครอบครัว การศึกษา การประกอบอาชีพ และพัฒนาการต่างๆ^[1] ดังนั้นเพื่อลดผลกระทบทางลบที่อาจเกิดขึ้นข้างต้น จึงมีการนำการหันเหคดี (Diversion) มาใช้กับเด็กและเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมในคดีที่ไม่รุนแรง เพื่อลดการสร้างตราบาป (Stigma-Labeling) เด็กและเยาวชนจะได้รับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโดยที่พนักงานอัยการไม่มีคำสั่งฟ้องคดี ไม่ต้องมีคำพิพากษาและไม่มีประวัติอาชญากรรม เสมือนเด็กและเยาวชนเป็นผู้ที่ไม่เคยกระทำความผิดมาก่อน ซึ่งกระบวนการนี้เรียกว่า “มาตรการพิเศษแทน การดำเนินคดีอาญา”

มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา หรือที่เรียกกันสั้นๆว่า “มาตรการพิเศษฯ” เป็นมาตรการการหันเหคดีออกจากกระบวนการยุติธรรม ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 86 ซึ่งเจตนารมณ์ของกฎหมายมุ่งเน้นประโยชน์สูงสุดของเด็ก การคุ้มครองสิทธิ สวัสดิภาพของเด็กและเยาวชน และเพื่อให้เป็นวิธีการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่เหมาะสม สามารถให้เด็กกลับตนเป็นคนดี^[2] และยังเป็นแนวทางการปฏิบัติที่สอดคล้องกับข้อกำหนดและมาตรฐานการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม เป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติต่อไปอีกด้วย อันจะให้เห็นได้จากยุทธศาสตร์ต้นแบบและมาตรการทางปฏิบัติของสหประชาชาติในการขจัดความรุนแรงต่อเด็กในด้านการป้องกันอาชญากรรมและความยุติธรรมทางอาญา (United Nations Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence against Children in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice) หมวดที่ 3 การป้องกันและการแก้ไขความรุนแรงต่อเด็กที่อยู่ภายใต้ระบบงานยุติธรรม ส่วนที่ 11 การลดจำนวนเด็กที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับระบบงานยุติธรรม ได้ตระหนักถึงความสำคัญของเด็กและเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ซึ่งมีความเสี่ยงสูงต่อการถูกกระทำรุนแรง อีกด้วย^[3]

รวมถึงในส่วนของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กของสหประชาชาติ (United Nations Convention on the Rights of the Child : UNCRC) มีระบุในข้อ 37 (ข) ที่กำหนดให้ใช้วิธีการคุมขังหรือจำคุกเด็กต้องเป็นมาตรการสุดท้าย และหากจำเป็นต้องใช้วิธีดังกล่าวต้องมีระยะเวลาที่สั้นที่สุดอย่างเหมาะสม รวมถึงในข้อที่ 40 (ข) กำหนดว่าสามารถใช้มาตรการอื่นๆ กับเด็กโดยไม่ต้องอาศัยกระบวนการตุลาการ หากเห็นว่ามีเหมาะสมต่อเด็กที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม โดยอยู่บนเงื่อนไขของการเคารพสิทธิมนุษยชนและการคุ้มครองตามกฎหมาย^[4] ซึ่งที่กล่าวมาข้างต้นนั้นสะท้อนให้เห็นว่า เราสามารถใช้มาตรการอื่นกับเด็กและเยาวชนแทนการดำเนินคดีอาญา การคุมขังจะต้องเป็นทางเลือกสุดท้ายและมีระยะเวลาที่สั้นที่สุด เพื่อลดความรุนแรงของกระบวนการยุติธรรมที่อาจทำให้เด็กและเยาวชนเกิดความยากลำบากในการกลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติสุข

นอกจากมาตรการพิเศษๆ จะเป็นการหันเหคดีแล้วยังเป็นการแก้ไขปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเด็กและเยาวชน ให้กลับตนเป็นคนดี เป็นพลเมืองที่ดีของชุมชน สังคม ด้วยการนำแนวคิดยุติธรรมสมานฉันท์ (Restorative Justice) มาใช้ ในกระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายได้รับการชดเชย เยียวยาด้านร่างกาย จิตใจ หรือ ทรัพย์สิน ในสิ่งที่เด็กและเยาวชนกระทำความผิด รวมถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในครอบครัวและชุมชนได้มีส่วนร่วม ในการปรับเปลี่ยน พฤติกรรมเด็กและเยาวชนให้ไปในทางที่ดีขึ้น เป็นการสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชน ผู้เสียหายและ ชุมชน ซึ่งในกฎหมายได้กำหนดหลักเกณฑ์การใช้การใช้มาตรการพิเศษๆ คือจะต้องเป็นคดีที่เด็กหรือเยาวชนตกเป็น ผู้ต้องหาและเป็นคดีเล็กน้อยที่มีโทษสูงสุดจำคุกไม่เกิน 5 ปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม ถ้าปรากฏว่าเด็กหรือ เยาวชนไม่เคยได้รับโทษจำคุก โดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือ ความผิดลหุโทษ เด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำก่อนฟ้องคดีเมื่อคำนึงถึงอายุ ประวัติความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สภาพร่างกาย สภาพจิตอาชีวะ ฐานะและเหตุแห่งการกระทำความผิดแล้วและผู้อำนวยการสถานพินิจฯ พิจารณาเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนนั้น อาจกลับตนเป็นคนดีได้โดยที่พนักงานอัยการไม่ต้องมีคำสั่งฟ้องคดี

เมื่อคดีเด็กและเยาวชนเข้าหลักเกณฑ์ดังกล่าว ก็จะนำมาสู่การจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูโดยเปิดโอกาสให้ ผู้เสียหายได้พูดคุยและบอกเล่าเรื่องราวและผลกระทบที่เกิดขึ้น สิ่งที่ต้องการได้รับเพื่อเป็นการเยียวยาหรือทดแทนความ เสียหาย อีกทั้งยังเป็นโอกาสในการเสนอแนะกิจกรรม หรือเงื่อนไขให้เด็กหรือเยาวชนในแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู เพื่อให้เด็ก และเยาวชนปฏิบัติตาม ทั้งนี้หากเห็นว่าเป็นประโยชน์ในการคุ้มครองเด็กหรือเยาวชน อาจกำหนดให้บิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลหรือผู้แทนองค์การซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยปฏิบัติตามเงื่อนไขของแผนด้วย และในการจัดทำ แผนดังกล่าวจะต้องได้รับความยินยอมจากเด็กหรือเยาวชนและผู้เสียหายด้วยหากคดีนั้นเป็นคดีที่มีผู้เสียหาย รวมถึงเด็ก และเยาวชนจะได้กล่าวถึงสิ่งที่ตนเองกระทำความผิดและการสำนึกผิดในการกระทำต่อผู้เสียหายหรือชุมชน และเมื่อดำเนินการ จัดทำแผนแล้วเสร็จให้เสนอแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต่อพนักงานอัยการเพื่อพิจารณาโดยพนักงานอัยการจะต้องเห็นชอบและมี คำสั่งไม่ฟ้องหากเด็กและเยาวชนปฏิบัติตามแผนดังกล่าวนั้นสำเร็จ^[5]

การใช้มาตรการพิเศษๆ มีข้อดีทั้งต่อเด็กและเยาวชน ผู้เสียหาย และชุมชน หลายประการ ประการแรกเด็ก และเยาวชนได้รับโอกาสแก้ไขปรับปรุงพฤติกรรมแทนการลงโทษ ลดผลกระทบจากการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม โดยไม่มี คดีติดตัวสามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้ทั้งในเรื่องการศึกษาต่อ การทำงาน หารายได้เลี้ยงชีพ ครอบครัวสามารถดูแล เด็กและเยาวชนได้อย่างต่อเนื่องในระหว่างปฏิบัติตามแผนและที่สำคัญเด็กและเยาวชนที่ได้รับการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูมีโอกาส เสี่ยงน้อยลงในการที่จะกระทำความผิดซ้ำ ประการที่สองผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดได้ขอโทษและให้อภัยต่อกัน ปรับความเข้าใจ ซึ่งกันและกัน รวมถึงได้รับการชดเชย เยียวยาจากเด็กและเยาวชน หรือครอบครัวที่ทำให้เกิดผลกระทบไม่ว่าจะเป็น ค่าเสียหาย ค่าสินไหม ทรัพย์สิน หรือได้รับการบรรเทาผลร้ายทางร่างกาย จิตใจ โดยไม่ต้องรอให้คดีถึงที่สุด และยังถือว่า ผู้เสียหายได้ให้โอกาสเด็กและเยาวชนในการกลับตนเป็นคนดี และกลับคืนสู่สังคม ประการสุดท้ายในส่วนของชุมชนและ สังคมได้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาพฤติกรรมเด็กและเยาวชนในชุมชน ที่อาจเกิดขึ้นได้อีกและ ยังช่วยให้เกิดความปรองดองสมานฉันท์กันทำให้ในชุมชนมีความปลอดภัยมากขึ้นอีกทั้งเด็กก็ยังสามารถกลับมาเป็นสมาชิก ที่ดีของชุมชนและสังคมได้ กลับมาเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าต่อครอบครัว ชุมชน และสังคมได้อย่างปกติสุขต่อไป^[6]

นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่าการใช้มาตรการพิเศษฯ ยังสอดคล้องตามกฎหมายอันเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติว่าด้วยมาตรการไม่ควบคุมตัว (กฎแห่งกรุงโตเกียว) (United Nations Standard Minimum Rules for Non-Custodial Measures - Tokyo Rules) ซึ่งมาตรการแก้ไขฟื้นฟูเด็กและเยาวชน ด้วยชุมชนแทนการคุมขังเป็นการใช้ทางเลือกอื่นแทนการควบคุมตัวที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชนได้ อีกทั้งวิธีการนี้ยังมุ่งส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการแก้ไขผู้กระทำผิดในขณะเดียวกันก็มุ่งสนับสนุนผู้กระทำผิดให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมโดยให้มีทางเลือกอื่นมาใช้เพื่อไม่ควบคุมตัว ตลอดจนส่งผลดีแก่ทั้งชุมชนและผู้กระทำผิด^[7]

กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน เป็นหน่วยงานที่มีการใช้มาตรการพิเศษฯ ในการพิทักษ์คุ้มครองเด็กและเยาวชน และได้ดำเนินการเพิ่มประสิทธิภาพของการใช้มาตรการพิเศษฯ ด้วยโครงการ “การเพิ่มการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในเด็กและเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม” ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากองค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (Unicef) ในช่วงปี พ.ศ. 2559 – 2564 มีการผลักดันให้เกิดการใช้มาตรการพิเศษฯ ที่เพิ่มมากขึ้นด้วยกิจกรรมจัดทำคู่มือแนวทางการใช้มาตรการพิเศษฯ การกำกับติดตามการดำเนินงานการใช้มาตรการพิเศษฯ ของสถานพินิจฯ ใน 5 ภูมิภาค และการอบรมหลักสูตร ผู้ประสานการประชุมและหลักสูตรการเพิ่มประสิทธิภาพการหันเหคดีให้กับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงสร้างการรับรู้ให้แก่สาธารณชนในการให้โอกาสเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดผ่านสื่อสารคดีเด็กและเยาวชนที่ใช้มาตรการพิเศษฯ ตลอดจนทำความเข้าใจกับเครือข่ายในการทำงาน ได้แก่ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานอัยการ ฝ่ายคดีเยาวชนและครอบครัว และศาลเยาวชนและครอบครัว ด้วยการจัดเสวนาร่วมกันในประเด็นการสร้างความร่วมมือกระบวนการใช้มาตรการพิเศษฯ อันจะนำไปสู่การหาแนวทางปฏิบัติที่ดีในการดูแลเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดเพื่อประสิทธิภาพและประสิทธิผล เกิดประโยชน์สูงสุดแก่เด็กและเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม

ผลการดำเนินการของกรมพินิจฯ ที่ผ่านมา พบว่า สถิติการกระทำผิดซ้ำของ เด็กและเยาวชนที่ใช้มาตรการพิเศษฯ อยู่ที่ไม่เกินร้อยละ 5 ในขณะที่เด็กและเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมแบบปกติอยู่ที่ร้อยละ 20^[8] ถึงแม้ว่าประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการใช้มาตรการพิเศษฯ จะเป็นที่น่าพอใจ และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการลดผลกระทบในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมของเด็กและเยาวชน อย่างไรก็ตามกรมพินิจฯ ยังคงต้องพัฒนาการดำเนินงานในด้านนี้ต่อไป เช่น กระบวนการคัดกรอง การจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู การติดตามการปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของเด็กและเยาวชน ตลอดจนการกลับไปใช้ชีวิตในสังคม เพื่อให้สังคมเกิดความเชื่อมั่น และการสร้างความเข้าใจต่อสาธารณชนเกี่ยวกับทางเลือกต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมที่นอกเหนือจากการลงโทษ

แหล่งอ้างอิง

- [1] บรรหาร กำลาและศศิพรรณ พวงพันธ์. (2548) การปฏิรูประบบลงโทษทางอาญาในประเทศไทย เอกสารอ้างอิงจากการประชุมสัมมนา "การปฏิรูประบบโทษทางอาญาในประเทศไทย" โดย สถาบันวิจัยและพัฒนา กระบวนการยุติธรรม วันที่ 16 กรกฎาคม 2548 ณ ห้องแกรนด์บอลรูม โรงแรมรามารการ์เด็นท์ กรุงเทพมหานคร.
- [2] จิตรา วีรปรีณห์ และคณะ. (2547). รายงานการวิจัยประเมินผลโครงการเรื่องการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยใช้กระบวนการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนมาบังคับใช้ในประเทศไทย.
- [3] สำนักงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). Sustainable Development Goals (SDGs). สืบค้นจาก <https://sdgs.nesdc.go.th/> สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2566.
- [4] กรมการระหว่างประเทศ กระทรวงต่างประเทศ. (2551). ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน. สืบค้นจาก <https://humanrights.mfa.go.th/upload/pdf/udhr-th-en.pdf> สืบค้นเมื่อ 14 มิถุนายน 2565
- [5] กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. (มปป.). พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 (แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2-5) (รวมกฎกระทรวง ข้อบังคับ ข้อกำหนด ประกาศ ระเบียบ). กรุงเทพฯ : กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน.
- [6] สถาบันวิจัยและพัฒนา. (2563). รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการการเพิ่มการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในเด็กและเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมระยะที่ 3. กรุงเทพฯ : กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน.
- [7] UNITED NATIONS HUMAN RIGHT OFFICE OF RIGHT COMMISSIONER. (2533). United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules). สืบค้นจาก <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-standard-minimum-rules-non-custodial-measures> สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2566.
- [8] สถาบันวิจัยและพัฒนา. (2565) สถิติการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนที่ใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา. กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน.

ชื่อเรื่อง	การหันเหคดีเด็กและเยาวชนด้วยการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา การให้โอกาสที่มากกว่าการลงโทษ วิธีที่ประชาคมโลกให้การยอมรับ”
ชื่อผู้แต่ง	นางสาวณัฐฐานิษฐ์ ไชยศิริ นักสังคมสงเคราะห์ปฏิบัติการ
ผู้พิจารณาบทความ (Peer Review)	1. นางสาวอิสริยา สันติธรรม นักวิชาการอบรมและฝึกวิชาชีพชำนาญการ 2. นางสาวจันทิมาพร กุณนาราช นักสังคมสงเคราะห์ 3. นางสาวจิรนนท์ บานแย้ม
ที่ปรึกษา	นางสาวโชติมา สุรฤทธิธรรม
วัน เดือน ปี ที่ส่งบทความ	19 กรกฎาคม 2566